

دارالعجزه و دارالتربیه تبریز^۱

(پرورشگاه و تیمارستان تبریز^۲ - مؤسسه خیریه تبریز)

غلامرضا درکتانیان

سند پژوهشگر تاریخ سازمان اسناد ملی منطقه شمال غرب ایران

چکیده:

در این مقاله به اثرات اجتماعی انقلاب مشروطه بر فعالیت‌های اجتماعی مردم تبریز که منجر به شکل‌گیری و رشد جمعیت‌های خیریه در آن شهر گردید بود اشاره شده و نتیجه می‌گیرد که جمعیت‌های خیریه تبریز از جمله دستاوردهای اجتماعی انقلاب مشروطه می‌باشد. همچنین دارالعجزه و دارالتربیه به عنوان یکی از مهمترین و قدیمی‌ترین جمعیت‌های خیریه تبریز معرفی گردیده، به نقش مهم تجار در تأسیس این مؤسسه پرداخته است.

مقدمه

گرفته بود، این تجربه ارزشمند بصورت خود جوش در مردم بوجود آمده و در دوره بعد از مشروطیت نیز ادامه داشته است. در واقع جمعیت‌های خیریه تبریز را باید حاصل و دستاورد اجتماعی انقلاب مشروطه دانست. در جمعیت‌های خیریه تبریز علاوه بر روحانیت معظم که همیشه در انجام امور خیریه و دستگیری از مستمندان در صف اول قرار داشته و مورد اعتماد تجار، مردم و دولت بودند، تجار نیز با مساعدت‌های مالی خود در تأسیس خیریه‌ها نقش مهمی ایفا کردند. تجار تبریز از دو جریان با شدت و ضعف تغذیه می‌شدند:

جریان اول با تأثیر زیاد، جنبه اعتقادی با الهام از دستورات دینی و ارتباط محکم با روحانیت شهر تبریز بود و جریان دوم با تأثیر کمتر، موقعیت تبریز با عنوان پایانه تجاری و واسطه بین ایران و اروپا از طریق استانبول و قفقاز بود که فعالیت تجار باعث ارتباط تجاری و آشنایی آنها با فرهنگ اجتماعی کشورهای اروپایی گردیده و آنها را در انجام امور خیریه تشویق می‌کرد.

تاریخچه

بعد از پیروزی انقلاب مشروطه در دوره استبداد محمد علی شاهی تبریز درگیر جنگ بود و حدود یازده ماه در محاصره مستبدین قرار داشت و در مقابل آنها مقاومت کرد. این محاصره طولانی باعث شد که مردم از حیث آذوقه در مضیقه قرار گیرند و همین مسئله از یک طرف موجب بروز امراض ناشی از کمبود مواد غذایی و از طرف دیگر درگیری با نیروهای دولتی و معالجه و پرستاری از مجروحان شده بود. لذا در این هنگامه بحرانی مردم نیکوکار تبریز دورهم جمع شدند و به جمع‌آوری اعانه جهت تأسیس خیریه‌ای برای رفاه حال مستمندان و بهبود وضع مجروحان اقدام کردند. پس از مدتی با بهبود اوضاع اجتماعی فعالیت‌های این خیریه راکد ماند.^۳

پس از پایان دوره استبداد صغیر و رفع محاصره تبریز توسط

انقلاب مشروطه رویداد عظیمی بود که در ایران اواخر دوره قاجار به وقوع پیوست و اثرات دیرپایی را از نظر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... بر جامعه بجا گذاشت. این انقلاب یکی از مهمترین انقلاب‌های اجتماعی خاورمیانه بود که همانند انقلاب‌های روسیه، چین و مکزیک جزئی از نهضت جهانی انقلاب در اوایل قرن بیستم به شمار می‌رود. این نهضت در واقع جنبشی بود ملی و مردمی که بر اثر سالها نابسامانی و ناامنی و فشار فقر و محرومیت توده‌های محروم در برابر فساد حکومت و خودکامگی و آزمندی بسیاری از حکمرانان دوران استبداد پدید آمد و با رهبری و مبارزه پیگیر شماری از پیشوایان مذهبی و آزادی‌خواهان راستین بخصوص در تهران، تبریز، رشت، اصفهان و شیراز شکل گرفت.

از اثرات اجتماعی این انقلاب که کمتر مورد توجه قرار گرفته، شکل‌گیری و رشد جمعیت‌های خیریه با اهداف متعالی انجام امور عام‌المنفعه، کمک به هم‌نوع و دستگیری از مستمندان و فقرا بخصوص در مواقع بروز بحران‌های سیاسی و اجتماعی آن زمان می‌باشد. در این مقاله تلاش شده در نگرشی جدید به این رویداد عظیم تاریخی که در یکصدمین سال آن به سر می‌بریم، بخشی از فعالیت‌های اجتماعی مردم تبریز را که منجر به شکل‌گیری دارالعجزه و دارالتربیه گردیده بود، معرفی شود.

در دوره مشروطیت در کلیه محله‌های تبریز انجمن‌هایی تشکیل شده بود که در این انجمن‌ها علاوه بر مسائل سیاسی به امور اجتماعی از جمله انجام امور خیریه و عام‌المنفعه توجه کرده و از مستمندان محله خود دستگیری می‌نمودند.

بطور کلی می‌توان گفت که تجربه جمعیت‌های خیریه تبریز از دوره مشروطیت و ناشی از وقایع سیاسی و اجتماعی آن زمان شکل

تصویر شماره ۱۶ - مؤسسين دارالعهزه تبريز سال ۱۳۲۷ ق

محمدعلی شاه، آرامش در اوضاع پدید آمد، ولی بیکاری و کساد بازار و رکود داد و ستد باعث شد که طبقات پایین سخت در مضیقه بیفتند. متعاقب این جریان عده‌ای از بازرگانان نوع دوست از جمله حاج میرزا علی اکبر صدقیانی، حاج یوسف قزوینی، حاج محمد علی بادامچی، حاج علی کمپانی، حاج علی اکبر قافقایی، حاج مهدی کوزه‌کنانی (ابوالمله)، حاج مهدی سلماسی، حاج علی قره‌داغی، حاج حسین ختایی و حاج باقر جوان (نوبخت) با همکاری موسسین مریضخانه ملی^۴ و نایب‌الایاله وقت، اجلال - الملک (محمد صادق و کیلی طباطبائی) انجمنی در عمارت ایالتی تشکیل دادند. سپس این انجمن جمعی را به عنوان هیئت عامله خیریه انتخاب کردند که با جمع‌آوری اعانه برای

رفاه حال مستمندان معلول و یتیمان بی‌سرپرست بکوشند.

دیگر دارالعهزه را تأسیس و عده زیادی از تهیدستان را در آنجا نگهداری کرده، اساسنامه‌ای نیز در هر هشت ماده تنظیم نمودند.^{۱۱}

مخبرالسلطنه هدایت در زمان سومین دوره استانداری خود [۱۲۹۹ ش]، ضمن پشتیبانی از دارالعهزه، جهت تقویت بنیه مالی آن مؤسسه، عوارضی از کالاهای وارداتی به نفع آن جمعیت وضع کرد. وی همچنین مترجم‌الدوله (ابوالفتح نیکجو) و هدایت‌اله جاوید را که از کارمندان گمرک بودند، مامور تنظیم دفاتر دارالعهزه و دارالتربیه کرد و از آن زمان دارالعهزه به دو بخش دارالعهزه مخصوص سالخورده‌گان و معلولین، دارالتربیه ویژه یتیمان بی‌سرپرست تقسیم شد.^{۱۲}

در سال ۱۳۱۹ ش بر اساس قانون تجارت، اداره ثبت مؤسسات در اداره کل ثبت اسناد آذربایجان تشکیل شد و با اعمال فشار از سوی دایره همگانی شهرستانی کم کم جمعیت‌های خیریه تبریز ثبت شدند و این جمعیت اولین مؤسسه‌ای بود که با عنوان پرورشگاه و تیمارستان شهر تبریز در سال ۱۳۲۱ ش با شماره یک به ثبت رسید.^{۱۳} اساسنامه بعدی این جمعیت در ۳۲ ماده تنظیم شد^{۱۴} و محل آن در کوی دمشقیه بود.^{۱۵}

هدف

منظور از تشکیل این جمعیت کمک به بینوایان و یتیمان و دیوانگان شهرستان تبریز و کمک در انجام امور عام المنفعه و یاری مصیبت‌زدگان هنگام بروز حوادث ناگهانی در حدود در آمدهائی بود که در اختیار داشت.^{۱۶}

اعضا و تشکیلات

کارمندان جمعیت بر دو نوع بودند:

- ۱- کارمندان افتخاری ۲- کارمندان هیئت مدیره
- کارمندان افتخاری اشخاصی بودند که کارمندی جمعیت را قبول کرده و در مواقع لزوم، هیئت مدیره از کمک‌های مادی یا فکری

اولین اقدام این انجمن در انجام امور خیریه و کمک به مستمندان، تأسیس دارالعهزه [در سال ۱۳۲۷ ق] بود که در آن جا عده‌ای از بینوایان و معلولین بی‌سرپرست نگهداری می‌شدند.^۵ وقتی که خبر تأسیس دارالعهزه به گوش مردم نوع دوست رسید، انجمن‌های ایرانی در خارج، از جمله انجمن سعادت استانبول و انجمن مساوات قفقاز و مردم سایر شهرهای ایران اعانه و هدایای فراوانی به دارالعهزه ارسال کردند.^۶

پس از آرامش اوضاع و بهتر شدن وضع مردم، با شروع جنگ جهانی اول در سال ۱۳۳۲ ق (۱۹۱۴ م) بالتبع وضع روستائیان آذربایجان نیز در اثر فروش محصولات کشاورزی به روسیه که با آلمان درگیر جنگ بود، خوب شده و فعالیت دارالعهزه را کد ماند. اما در اواخر جنگ و بروز قحطی جهانی، شهرهای مختلف ایران نیز از آن متأثر شده، به علت هجوم بینوایان و گرسنگان قراء و قصبه‌ها و شیوع امراض ناشی از کمبود مواد غذایی و بیماری‌های عفونی در تبریز، تعدادی از مردم فقیر جان خود را از دست دادند.

اگر چه اشاره‌ای ضعیف به وجود کمیسیون‌های اعانه فرقه دموکرات و معیشت فقرا و مؤسسه خیریه آمریکائیان در دوره رکود دارالعهزه شده است^۷ اما احتمالاً به دلیل کوتاهی دوره فعالیت آنها و به ویژه در دست نبودن اسناد و شواهد تاریخی معتبر، نمی‌توان نسبت به شناسایی اهداف، عملکرد، ساختار و ... آنها سخن گفت. این امر شاید تاییدی بر این نکته باشد که به سبب نبودن تشکیلات منظم جهت توزیع مناسب اعانه‌ها و عدم تمرکز امور؛ کمک‌ها موثر واقع نشد. در نتیجه ادامه‌ی این وضع نابسامان که به مرگ تعدادی از فقرا و مستمندان منجر شد، جمعی از نیکوکاران و سرمایه‌داران تبریز دور هم گردآمده و با جمع‌آوری اعانه‌های نقدی و جنسی، خانه باغچه لقمان^۸ واقع در تکیه حیدر^۹ را کرایه کرده^{۱۰} و در اوایل محرم سال ۱۳۳۵ ق بار

[تصویر شماره ۴]

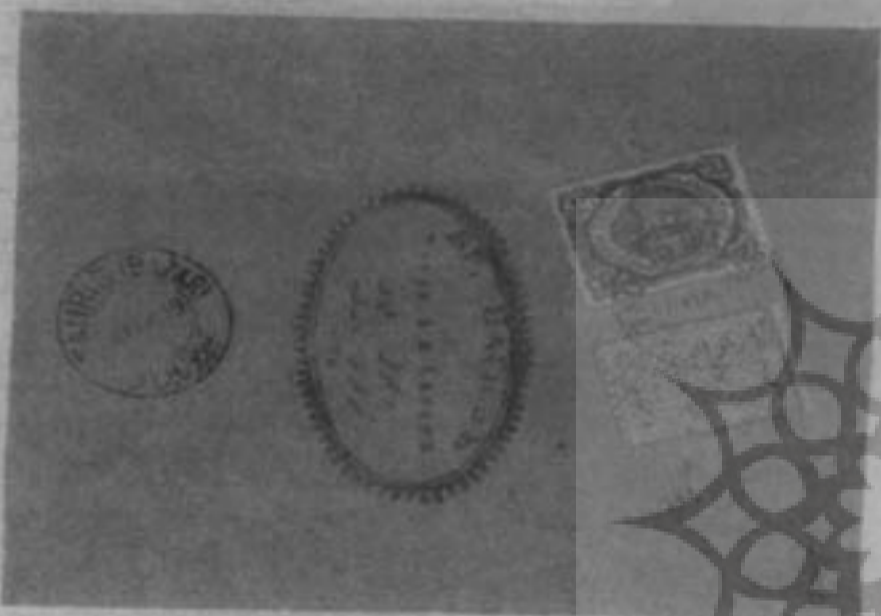
تمبرهای خیریه تبریز

۱۳۹۷-۹۸
خیریه تبریز
1918-20
TABRIZ CHARITY STAMPS

Pat. 11 1/2				
C B-1 shahi red-brown & green (50)	100,000	50,000	۱۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
a. imperforate				
b. thin frame				
c. thick frame				
C B-1 shahi red & blue (50)	300,000	25,000	۳۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰
C15-2 shahi red & yellow (100)	600,000	100,000	۶۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
C11-3 shahi orange brown (150)	9,000,000	1,000,000	۹۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰

۱۱/۵ شاهانه
۱- یکصدتایی قرمزسبز (۵۰)
۲- یکصدتایی قرمز آبی (۵۰)
۳- یکصدتایی قرمز زرد (۱۰۰)
۴- سه صدتایی نارنجی (۱۵۰)
نویسنده: محمد حسن تبریزی
مطبع: مطبعه تبریز
توزیع: مطبعه تبریز

نمونه تمبر یک شاهانه باطل شده

آن‌ها استفاده می‌کرد. هر کس می‌توانست تقاضای کارمندی این جمعیت را بکند.

کارمندان هیئت‌مدیره عبارت بودند از مؤسسين جمعیت و اشخاصی که در اثر انتخاب آنها به کارمندی پذیرفته شده بودند. این عده نباید کمتر از ۱۱ نفر و بیشتر از ۱۵ نفر می‌شدند.

اعضای هیئت‌مدیره از بین خودشان با رای مخفی یک نفر را به عنوان رئیس، یک نفر نایب رئیس و یک نفر منشی برای مدت دو سال انتخاب می‌کردند. پس بنابراین هر کارمندی در اثر لیاقت و شایستگی خود و انتخاب از طرف اعضا، می‌توانست عضو هیئت‌مدیره شود. تفاوت عمده این جمعیت با سایر مؤسسه‌های خیریه تبریز در سازمان و تشکیلات آن بود. در تشکیلات آن جمعیت پیش‌بینی شده بود که در صورت فوت یا استعفا یکی از اعضای هیئت‌مدیره، آن هیئت‌شخص نیکوکار و صلاحیت‌دار دیگری را به جای متوفی یا مستعفی دعوت کند.^{۱۷}

طبق اساسنامه این مؤسسه، حضور کارمندان در جلسات هیئت‌مدیره ضروری بود و اگر کارمندی بدون عذر موجه و اطلاع قبلی غیبت می‌کرد می‌بایست برای هر جلسه غیبت پنج ریال اعانه به نفع جمعیت پرداخت می‌کرد و اگر این غیبت در عرض شش ماه به سه جلسه متوالی یا پنج جلسه متناوب می‌رسید، شخص غایب خود به خود مستعفی می‌شد. نکته شایان توجه در این اساسنامه این بود که کارمندان مؤسسه هر چند که در قبال وظیفه‌ای که انجام می‌دادند هیچ‌گونه حقوقی دریافت نمی‌کردند ولی برای احترام به کار ارزشمند و انسانی که برای آن‌ها حالت تقدس داشت، ارزش قائل شده، حضور در جلسات را حکم عبادت تلقی کرده و به موقع در آن جلسات حاضر می‌شدند. از طرف دیگر عدم حضور آنها که باعث پرداخت جریمه نقدی می‌شد، باز به نفع جمعیت بود.

همچنین اگر یکی از کارمندان مورد سوءظن اکثریت هیئت‌مدیره واقع می‌شد به پیشنهاد یک یا چند نفر از کارمندان با تصویب اکثریت و رای مخفی از کارمندی محروم می‌شد.^{۱۸} شایان ذکر است که یکی از شعارهای اصلی جمعیت‌های خیریه صداقت و درستکاری بوده است و به مجرد این که عکس این عمل ثابت می‌شد دیگر در آن مؤسسه جایی برای شخص خاطی وجود نداشت که این مطلب را اکثر مؤسسه‌های خیریه در اساسنامه و برنامه‌های خودشان به نحوی اعلام کرده بودند.

بودجه

دارائی جمعیت عبارت بود از :

- ۱- وجوهی که اداره دارائی به صورت سالیانه پرداخت می‌کرد که میزان آن در سال ۱۳۲۱ ش ۲۲۸۶۸۵ ریال بود.
- ۲- وجوهی که اداره دارائی مخصوصاً برای نگهداری و اعاشه افراد می‌پرداخت که برای هر نفر مبلغ معینی تعیین شده بود.
- ۳- وجوهی که اداره شهرداری برای کمک به پرورشگاه یا تیمارستان

- ۴- اعانه‌ای که بازرگانان از واردات و صادرات کالاهای خود در گمرک به نفع جمعیت می‌پرداختند.
- ۵- اعانه‌ها و هدایای مختلف نقدی و جنسی.
- ۶- در آمد کارهای دستی مددجویانی که در آسایشگاه توانایی کارکرده را داشتند.

- ۷- درآمدهای حاصله از نمایش‌ها و گاردن‌پارتی‌ها که به نام جمعیت اجرا می‌گردید.
- ۸- موقوفه‌های مؤسسه اعم از منقول و غیرمنقول.
- ۹- در آمد حاصل از اراضی، ابنیه، عمارتها، آلات، ادوات و اثاثیه متعلق به جمعیت.

۱۰- منافع املاک و مستغلات متعلق به جمعیت.^{۱۹}

با عنایت به منابع در آمد این مؤسسه در فوق مشخص می‌شود که دولت توسط ادارات دارائی، شهرداری و گمرک کمک قابل توجهی به جمعیت می‌نموده است. این امر توجه دولت به کودکان یتیم و بی سرپرست در آسایشگاه را نشان می‌دهد. ضمن اینکه مردم خیر ایران بعد از پذیرش دین اسلام؛ با اعتقاد به این که حضرت محمد (ص) نیز یتیم بوده است به یتیمان توجه خاصی داشته‌اند.^{۲۰}

با توجه به درآمدهای حاصله می‌توان به این نتیجه رسید که این جمعیت یکی از پر درآمدترین مؤسسه‌های خیریه تبریز در دوره بین

انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی بوده است.

در زمینه دارائی جمعیت با بررسی و تأمل در اساسنامه‌های جمعیت مشخص می‌شود که از درآمدها و کمک‌های ادارات دولتی مانند دارائی، شهرداری و گمرک در اساسنامه جدید خیری نیست و این مطلب بیانگر این است که به علت توسعه و داشتن موقوفات و زمینهای زیاد در نقاط مختلف شهر و بالتبع افزایش در آمد آن مؤسسه؛ دولت کمک به آن خیریه را ضروری ندانسته و از سال ۵۰ به بعد بیشتر کمک‌های خود را قطع کرده است.

فعالیتها و اقدامات

در جریان سیل تیر ماه ۱۳۰۸ ش تبریز این جمعیت مبلغ سه هزار تومان از محل عایدات خود در اختیار جمعیت شیر و خورشید سرخ تبریز قرارداد که بین آوارگان مستمند و آسیب دیده از سیل به مصرف برسد.^{۲۱} بر اساس آمار ارائه شده این مؤسسه به کمیسیون مستمندان تبریز جهت تعیین مقرری، تعداد مددجویان پرورشگاه در سال ۱۳۳۰ ش هشتاد نفر بوده است.^{۲۲}

این مؤسسه به سایر جمعیت‌های خیریه تبریز نیز کمک فراوانی کرده بود از جمله اهداء دوهزار متر مربع زمین در بهترین نقطه شهر به ارزش ۳۰۰۰۰۰۰ ریال به جمعیت مبارزه با سرطان شعبه تبریز در سال ۱۳۴۷ ش.^{۲۳}

در ماده پنجم از اساسنامه جدید این مؤسسه که در سال ۱۳۵۱ ش

پی نوشتها:

به تصویب رسیده و اجرا شد، منظور از تشکیل جمعیت را کمک در انجام امور عام‌المنفعه بیان نموده بود.^{۲۴} این مطلب نشان می‌دهد که کار مؤسسه از زمان تأسیس تاکنون توسعه زیادی پیدا کرده و از نگهداری کودکان یتیم و افراد علیل به انجام امور مختلف عام‌المنفعه گسترش یافته بود.

این مؤسسه کم‌کم سازمانهای وابسته خود را توسعه داده و در اراضی اهدایی نیکوکاران و موقوفه‌های خود ساختمانهای آبرومندی از جمله تیمارستان، اردوی کار، آموزشگاه حرفه‌ای و آسایشگاه تأسیس نمود که فعالیتهای عام‌المنفعه مهم و ارزشمندی در تبریز انجام دادند.^{۲۵} از دیگر اقدامات این جمعیت چاپ تمبر خیریه با عنوان دارالعجزه و ایتم تبریز در سال ۱۲۹۷ - ۱۲۹۸ ش بود. این تمبرها با قیمتهای یک شاهی به رنگ قرمز و آبی، دو شاهی زرد و قرمز، سه شاهی نارنجی و یک قران چاپ شده بود که در تصویر شماره ۲ از مقاله حاضر ضمن ارائه و معرفی تمبرهای یاد شده نمونه‌ای از تمبر یک شاهی باطل شده بر روی پاکت نامه آمده است.^{۲۶} این جمعیت که هم اکنون نیز فعالیت دارد کلیه صورتجلسات انتخابات هیئت‌مدیره را در دفتری ثبت کرده و از ابتدا تا به حال نگهداری نموده است که فهرستی از این صورتجلسات از سال ۱۳۲۶ لغایت ۱۳۵۱ ش در قسمت اسناد آمده است.^{۲۷}

- ۱- دار العجزه و دارالتربیه تبریز در سال ۱۳۲۱ ش به پرورشگاه و بیمارستان شهر تبریز تغییر نام یافت.
- ۲- پرورشگاه و تیمارستان تبریز در سال ۱۳۵۱ ش به مؤسسه خیریه تبریز تغییر نام داد.
- ۳- علی اصغر مجتهدی، تاریخ جمعیت شیرو خورشید سرخ تبریز (تبریز: چاپخانه شفق، ۱۳۳۱)، صص ۹ و ۷.
- ۴- این مریضخانه با درخواست انجمن کوی نعلجی گران و همت حاج رحیم بادکوبه چی، حاج علی کوفروش، سید آقا حسینی، کربلایی حسین آقا فشنجی (آقای تبریزی مدیر روزنامه تبریز)، مشهدی احمد قازانچانی، حاج علی اصغر معروف به شجاع الملک در خیابان تربیت غربی فعلی کوچه پستخانه ساخته شد و در روز ۱۶ ذی القعدة ۱۳۲۶ ق با حضور روحانیون و نمایندگان سیاسی دول خارجی و سایر طبقات با تشریفات خاصی افتتاح گردید. نقل از: مجتهدی، همان، صص ۳۵ و ۳۴ و امیرخیزی، اسماعیل. قیام آذربایجان و ستارخان، تهران: انتشارات نگاه، ۱۳۷۹، صص ۲۲۶.
- ۵- تصویر شماره یک از مجموعه شخصی خانم کیانوش ختایی: اسامی افراد ردیف اول (نشسته از راست): ۱- مجلل الملک ۲- ناصر الوازره ۳- شاهزاده معزالدوله ۴- حاج حسین ختایی ردیف دوم (نشسته از راست): ۱- حاجی ابراهیم آقا صراف ۲- سردار سلطون ۳- ناظم‌العداله ۴- شریفه الدوله ۵- دکتر اعلم الملک ۶- میرزا باقر ۷- سردار فاتح ۸- بارون ذکریا تاجر باشی ردیف سوم (ایستاده از راست): ۱- استپان خان ۲- میرزا اسماعیل خان ۳- بارون جبرئیل ۴- حاجی میرزا علی اکبر شندقیانی ۵- حاجی میرزا علی اکبر شندقیانی ردیف چهارم (ایستاده از راست): ۱- حاجی حسن صراف ۲- حاجی علی گمبانی ۳- حاجی یوسف قزوینی ۴- حاجی علی اصغر شجاع الملکی ۶- مجتهدی، همان، صص ۷.
- ۷- مجتهدی، همان.

- ۸- لقمان الملک حکیم محمد علی شاه بود. نقل از: کسروی، احمد. تاریخ مشروطه ایران، ج کوازه هم، تهران: امیرکبیر، ۱۳۵۵، صص ۶۶۳.
- ۹- تکیه حیدر مابین میدان کاه و خیابان تقه الاسلام به موازات جای کنار واقع است.
- ۱۰- مجتهدی، همان صص ۹-۱۰.
- ۱۱- سند شماره یک از سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، شماره ۲۹۷۰۰۴۶۶۸.
- ۱۲- مجتهدی، همان صص ۱۱-۱۰.
- ۱۳- سند شماره دو از اداره کل ثبت اسناد و املاک آذربایجان شرقی، اداره ثبت مؤسسات تبریز، پرونده شماره ۱.
- ۱۴- سند شماره سه، همان.
- ۱۵- یکی از کوی‌های محله خیابان است و آن محله کوچکی است منسوب به دمشق خواجه که در آنجا سابقاً باغ و عمارت بزرگی بوده است که اکنون هیچ اثری از آن باقی نیست. این بنا را بغداد خاتون دختر امیرچویان به نام برادرش دمشق خواجه بنا کرده و از آن جهت آن را دمشقیه می‌نامند. نقل از نیکتام لاله، ایوب و فریریز ذوقی. «تبریز در گذر تاریخ». تبریز: یاران، ۱۳۷۴، صص ۴۰۱.
- ۱۶- اداره کل ثبت اسناد و املاک آذربایجان شرقی، همان ۱۷ - همان ۱۸ - سند شماره سه، همان ۱۹ - سند شماره سه، همان
- ۲۰- برتولد اشپولر؛ مترجم مریم میراحمدی، تاریخ ایران در قرون نخستین اسلامی (تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۹)، ج ۲، صص ۲۸۶.
- ۲۱- مجتهدی، همان، صص ۲۹.
- ۲۲- سند شماره چهار از سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، آرشیو مدیریت شمال غرب، شماره ۰۰۸۰۰۰۰۴۵.
- ۲۳- سند شماره پنج از سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، آرشیو مدیریت شمال غرب، شماره ۰۰۵۰۰۱۸۰۰.
- ۲۴- اداره کل ثبت اسناد و املاک آذربایجان شرقی، همان، پرونده شماره ۱.
- ۲۵- مجتهدی، همان، صص ۱۱.

۲۶- فریدون نوین فرح بخش، راهنمای تمبرهای ایران (قاجار، پهلوی، جمهوری اسلامی) (تهران: نشر فرح بخش، ۱۳۸۵)، صص ۷۳ و نمونه تمبر باطل شده از مجموعه تمبر آقای سید جمال تریابی طباطبایی

۲۷- سند شماره شش از بایگانی مؤسسه خیریه تبریز

تهران مورخه تاریخ ۲۰۲۲ ش
اسم نویسنده صادره شماره ضمیمه

نمره کتاب ثبت	۶۱۰۱
کارتین	۱۰ دوسیه ✓
ذکر غرض قبل	
لایحه	

آقای دکتر علی شریف

مراسله شماره ۴۰۲ راجع به تأسیس دارالاعجاز

نمونه شماره ۷ صادره از وزارت معارف

تهران مورخه تاریخ ۲۰۲۲ ش

اسم نویسنده صادره شماره ضمیمه

آقای دکتر علی شریف

مراسله شماره ۴۰۲ راجع به تأسیس دارالاعجاز

[مقتن سند]

وزارت معارف و اوقاف، نمره کتاب ثبت ۶۱۰۱، کارتین ۱۰، دوسیه ۷، صادره از تبریز

[محل آرم شیر و خورشید]

تهران تاریخ ۲۱ محرم ۱۴۴۵ [مطابق با] ۲۶ عقرب [۱۳۹۶ ش]

آقای دکتر علی شریف رئیس معارف تبریز

مراسله شماره ۴۰۲ راجع به تأسیس دارالاعجاز با سواد نظامنامه ملاحظه شد. اقدامات

جنابعالی در این باب موجب نهایت رضایت است. البته متمنی بطوریکه راپورت

داده‌اید اعانه‌هایی که گرفته شده است وصول و [ناخوانا] ایتساع آنرا بزودی به

وزارت جلیله معارف ارسال خواهد داشت.

[امضاء]

(نظامنامه انسانی دارالبحرۃ تبریز)

بسم الله الرحمن الرحيم

(۱) مقصود از تشکیل دارالبحرۃ که یک اداره خیریه عمومی
اطلاق میشود فقط برای جسیع آوری و پرستاری فقرا
و ضعفای شهر تبریز است چه امروزه جماعت فقرا
علاوه بر آنکه در هر موقع و نقطه شهر اسباب تأخر و محنت
مردم میشوند موجبات سرافکنگی آنان و محنت نیز فراهم
میکرد

(۲) از آنجا که دارالبحرۃ در ظل مرحوم علیحضرت آقا
امامین شاهنشاهی ارتقا یافته و با اجازه بندهکان
و آلاء حضرت آقا شمس العظمی سرکار و بیعت

عظمت و تصویب کتبی صحیح الاسلام گشته اند. اشک تمسک
شود برای موفقیت انجام این امر نیز، غرضای دارالبحرۃ
در هر موقع تقویت و تو جهات کار کارگزاران و آلاء
حضرت آقا شمس و تأییدات علمای اعلام را شرط
اعظم میدانند

(۳) شرکت در تأسیس دارالبحرۃ تسکین شجاعت ببرد
در موقع تقضیه از وظایف عمومی افراد سکنه شهر
و در هر موقع بدون اینکه چهار و تقاضای از طرف
هیئت اداری بشود بر یک از انانی محرم بطیب خاطر
میتوانند چهار بر قسم کمک مالی نمایند

(۴) هر مقدار وجهی که بوسبب و شرافتخانه برای انجام
این مقصود جمع شود، همه وقت یک شمش از وجه
موجود بخواهد ضروری دارالبحرۃ صرفت خواهد شد

(۵) بحرۃ پریشان که قدرت تحصیل معاش ندارند و بیچاره
ماضیات نمی توانند داخل دارالبحرۃ بشوند پس
هیئت اداری دارالبحرۃ سعی المقدور در تسکین
سعیات آنها را فراموش نخواهند آورد

(۶) عاقل که از طرف انانیت بدارالبحرۃ میشود
بشرح ذیل خواهد بود (۱) عاقل نقداً و جنساً
از قبیل وجه و ابله و غیره (۲) مستوری که
بطور انانیت و یا سایرین انانی محرم بطیب خاطر
بدهند (۳) عواید مجالس خیریه و غیره
(۴) صندوقهای عاقل مخصوص که در بازار
و سایر عمومی با نرات گذاشته میشود
(۷) در مواردی که مصارف پیش بینی نیست

عضویه کفایت مخارج دارالبحرۃ را ندارد، اعضا
میتوانند از وجهی که بعنوان سرمایه مواش داده
چهار در نزد آجر معتبر گذاشته شده مصارف نمایند
(۱۸) بر سه راه به (۱) در آجر بر فضل (۲) صورتی در
کینه عواید و مصارف دارالبحرۃ طبع و نشر
شده با تضرار عموم انانیت خواهد رسید

میت شریف علی محمد در دربار شاه ساکن در تهران در تاریخ ۱۹۱۶ م.

ردیف	اسم پدر	سن	اسم پسر	اسم	پدر	اسم پسر	سن	اسم پسر
۱	قربان	۳۵	بهرز	۴۴	علی	بقره	۱۰	عشرداد
۲	محمد	۳۰	...	۴۷	ربابیه	فینز	۲۵	...
۳	برادر	۷	...	۴۸	...	...	...	...
۴	...	۱۰	...	۴۹	...	...	...	...
۵	...	۴	...	۵۰	لاجین	...	...	...
۶	...	۴۰	...	۵۱	الزام	عسین	۳۰	بهرز
۷	کریم الله	۳۵	...	۵۲	رضی	عابد الله	۴۰	زه افغانج
۸	عبدالله	۱۹	...	۵۳	میدخلی	میرزا علی	۱۰	...
۹	محمد	۱۰	...	۵۴	قس	الزام	...	...
۱۰	عسین	۴۵	...	۵۵	محمد محمد	اصغر	۷۰	بهرز
۱۱	...	۷	...	۵۶	محمد	علی	۷۰	بهرز
۱۲	...	۷۰	...	۵۷	محمد بنما	محمد	۵۰	زه افغانج
۱۳	...	۳۰	...	۵۸	خانم فرز	بدالله	۴۰	...
۱۴	...	۳۰	...	۵۹	حسین	محمد رضا	۸	...
۱۵	...	۳۰	...	۶۰	محمد	...	۷	...
۱۶	...	۵۵	...	۶۱	غریب	عبدالله	۷۰	بهرز
۱۷	...	۴۰	...	۶۲	فخرانسا	الجعین	۴۰	...
۱۸	...	۳۰	...	۶۳	سارا	جبار	۳۵	...
۱۹	...	۵	...	۶۴	نصر	...	...	...
۲۰	...	۱	...	۶۵	...	...	...	...
۲۱	...	۵	...	۶۶	...	...	...	...
۲۲	...	۶۰	...	۶۷	زه آباد	...	...	...
۲۳	...	۴۵	...	۶۸	بهرز	خانم بالا	۷۰	...
۲۴	...	۳۰	...	۶۹	...	...	...	...
۲۵	...	۴۰	...	۷۰	خسود	...	...	...
۲۶	...	۷۰	...	۷۱	زه آباد	...	...	...
۲۷	...	۷۰	...	۷۲	...	...	...	...
۲۸	...	۷۰	...	۷۳	بهرز	...	...	...
۲۹	...	۴۰	...	۷۴	...	...	...	...
۳۰	...	۷۵	...	۷۵	...	...	...	...
۳۱	...	۵۰	...	۷۶	...	...	...	...
۳۲	...	۱۰	...	۷۷	...	...	...	...
۳۳	...	۱۲	...	۷۸	...	...	...	...
۳۴	...	۳۰	...	۷۹	...	...	...	...
۳۵	...	۴۰	...	۸۰	...	...	...	...

این سند در روز ۱۹۱۶ م در تهران در دربار شاه صادر شد و در کتابخانه ملی ایران، آرشیو مدیریت شمال غرب، پرونده شماره ۰۰۸۰۰۰۰۴۵ نگهداری می شود.

۷۵
سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

* سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، آرشیو مدیریت شمال غرب، پرونده شماره ۰۰۸۰۰۰۰۴۵

شماره ۱۰۹ تاریخ ۱۳۴۷-۵-۲۴ پست پرورشگاه تبریز

کتاب آقای استاد ارجمند آذربایجان شرقی و رئیس محترم جمعیت ملی مبارزه با سرطان ششمه تبریز

۴۷/۵/۸ در جلسه هیئت مدیره پرورشگاه تبریز
 مطرح شد و ضمن عرض کمال احوال و تشکر که نسبت به فضای هیئت مدیره فرموده اند چون
 در انجمن امیر طایر نامه به نظر برده و در حدیث توانایی خود به
 هیئت مدیره هوای در انجمن امیر طایر نامه
 هیئت مدیره و طایر نامه کنگه و سانه تنبیه اند طبعاً در اجرائی امور صالحی
 موسسات خیریه و طایر نامه کنگه و سانه تنبیه اند طبعاً در اجرائی امور صالحی
 کمال میل و رغبت تصویب نمودند که زمین پرورشگاه واقع در جنبه پست تبریز
 دو هزار شترزنجیر و قسمت تقریباً آن بالغ بر ۲۰۰۰۰/۰۰۰ مپا و بیابان بوده و در بهرین
 نقطه شمس را تعلق شده و بدین است شهر سرد آری بدین سبب تانیش و احاطه پرورشگاه بنا
 با یکدیگر تصرف شده در آنجا کنگه و سانه تنبیه و در واقع زمین خیریه را احاطه
 مانده به جمعیت ملی مبارزه با سرطان با کمال میل و رغبت چنانکه زمین خیریه مورد تصرف باشد
 مورد نیاز بود تا سند واگذاری آن در یک از حاضران ششم و تصدیق گردد.

رئیس هیئت مدیره پرورشگاه تبریز - تبریز
 سید محمد علی
 کنگه و سانه تنبیه
 تبریز

کتابخانه
 شماره ۳۰۵۷
 تاریخ ۱۳۴۷/۵/۱۶

موضوع - ابراهیم - شماره ۵۷۵ - پست

وزارت وادگرتی
 بنگاه اسناد

شماره ثبت سند ۵۷۵ - ۰۵۰۰۰۰ - ۱۳۶۱ - ۱۳۶۱

اداره ثبت سند، آذربایجان شرقی

۱- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۲/۴/۲۶ آقای مهندس کلانتری بصورت هیئت مدیره انتخاب شد
 ۲- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۱۵/۳۰ آقای سید باقر کریمی برپایه هیئت مدیره و آقای شیخ الاسلامی نایب رئیس و آقای غلامحسین لکنکری بست منشی و دکتر مجید مولوی به عضویت هیئت مدیره انتخاب شدند
 ۳- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۱۳/۲۲ آقای مولوی شهریار تبریز به عضویت هیئت مدیره پذیرفته شدند
 ۴- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۱۸/۲۲ آقای مولوی شهریار تبریز بست رئیس هیئت مدیره و آقای شیخ الاسلامی نایب رئیس و غلامحسین لکنکری بست منشی انتخاب گردیدند
 ۵- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۵/۲۲ آقای مولوی رئیس و آقای شیخ الاسلامی نایب رئیس و آقای لکنکری بست منشی انتخاب گردیدند

۶- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۸/۲۲ آقای بهمن که مدیر عامل جهانی آقای دکتر صلی زاده انتخاب شد
 ۷- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۲۵/۲۲ آقای علی نقی مولوی بست رئیس و محمود شیخ الاسلامی نایب رئیس و آقای لکنکری دبیر و آقای علی اسمر بشیری خزانه دار و تقی بهت که مدیر عامل و چکهای بانکها و برکات و اسناد مزبانه باشمای رئیس و نایب رئیس و خزانه دار و حسابدار سایر خوانند شد
 ۸- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۲۵/۲۲ بنامردگان فرید ۷۰۰۰۰ ریال مست های مذکور به مدت نو سال انتخاب شدند
 ۹- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۱۸/۲۲ آقای شیخ الاسلامی نایب رئیس و آقای لکنکری بست منشی و آقای خلیفه بان بست بازرسی تعیین گردیدند
 ۱۰- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۱۷/۲۲ آقایان علی نقی مولوی و شیخ الاسلامی و بهت که و بسری و خلیفه بان و رضا نجفوی بست منشی و آقای خلیفه بان بست بازرسی و مدیر عامل و خزانه دار و بازرسی و منشی انتخاب شدند
 ۱۱- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۱/۲۱/۲۲ مجمع عمومی فوق العاده پیشنهادی مشتمل بر ۲۲ آیه و آیه امده و آیه امده بصورت رسیده و جایگزین پیشنهاد قبلی گردید و نام موسسه به موسسه خیریه تبریز تبدیل شده است
 ۱۲- بموجب صورتجلسه مورخ ۱۳۴۲/۲۰/۵ مجمع عمومی و هیئت مدیره آقایان علی نقی مولوی و محمود شیخ الاسلامی و رضا نجفوی و احمد همداد و عبداللهمی و علی اسمر بسری و مجید خلیفه بان و تقی بهت که و علی اکبر قائم و دکتر حسین علیزاده خورشیدی بست منشی هیئت مدیره و آقایان مولوی و شیخ الاسلامی و علی اسمر بسری و خلیفه بان و رضا نجفوی به ترتیب بست های رئیس و نایب رئیس و خزانه دار و مدیر عامل و منشی انتخاب شدند

۱۳۶۱/۱۶/۱۶

تبریز، آذربایجان شرقی
 شماره ثبت سند ۵۷۵ - ۰۵۰۰۰۰ - ۱۳۶۱ - ۱۳۶۱